

اسفند ماه سال ۱۴۰۰ بود که طرح «نظام تنظیم مقررات خدمات فضای مجازی» تحت عنوان طرح صیانت توسط کمیسیون مشترک به تصویب رسید. تصویب این طرح با اعتراضات گسترده‌ای از سمت کاربران فضای مجازی و برخی مسئولان و صاحبان نظران این حوزه روبه‌رو شد چرا که این تصور برای آنها به وجود آمد که هدف از تصویب این طرح، ایجاد محدودیت‌های بیشتر در دسترسی به شبکه‌ها و پیام‌رسان‌ها است. برخورد حاکمیت نیز تنها متناسب با شرایط و قانع‌کننده نبود، بلکه باعث نگرانی مردم و افزایش مخالفت‌ها شد. در نهایت به علت وجود مخالفت برای اجرایی شدن، این طرح با ناکامی صحنه مجلس را ترک کرد. برای بررسی علت‌های شکست این طرح و دلیل مخالفت با آن، با اسماعیل قدیمی به گفت‌وگو پرداختیم. قدیمی فارغ‌التحصیل دکترای علوم ارتباطات و مدرس سابق دانشگاه علامه طباطبایی است.

علت اینکه طرح صیانت تدوین شد و اجرای آن در دستور کار قرار گرفت، چه بود؟ چه سیاست‌ها و دغدغه‌هایی پشت این طرح وجود داشت که به این سمت حرکت شد؟

طبق اطلاع من نام طرح صیانت، نظام تنظیم مقررات فضای مجازی است. یعنی حاکمیت معتقد است که فضای مجازی و محتوای موجود در آن نمی‌تواند خارج از قلمرو حاکمیت باشد. فضای مجازی هم بخشی از قلمرو حاکمیت جمهوری اسلامی ایران به شمار می‌رود. به هیچ حکومتی در دنیا نمی‌توان گفت که حکومت مادی با جنبه‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی داشته باشد اما اختیار و اشرافی بر فضای مجازی نداشته باشد. از نظر من داشتن اختیارات در فضای مجازی و اشراف داشتن بر آن، دو مقوله جدا از هم هستند. مشکلی که وجود دارد این است که آیا حاکمیت می‌خواهد بر این فضا اعمال قدرت کند یا اینکه صرفاً اشراف و نظارت داشته باشد. اگر ایده‌ای با نام طرح صیانت مطرح می‌شود، باید بر این اساس باشد که حاکمیت می‌خواهد بر دنیای مجازی، مانند دیگر عرصه‌ها نظارت کند.

این طرح جنبه‌های مختلفی از جمله جنبه امنیتی، قضایی و اقتصادی دارد. هر دولتی می‌تواند آن را اجرایی کند. نکته مهمی که وجود دارد این است که حاکمیت می‌خواهد اعمال قدرت کند. در واقع می‌خواهد فضای مجازی را در اختیار بگیرد چنانکه همه عرصه‌ها را اکنون در اختیار دارد. دولت‌هایی که مبتنی بر لیبرال-دموکراسی هستند نیز اعمال قدرت می‌کنند. تفاوت آنها در این است که می‌خواهند علاوه بر حفظ وضع موجود، نظارت داشته باشند و به سازمان‌ها و نهادهایی که بیشتر جنبه خصوصی دارند، کمک کنند. یعنی آنها سعی می‌کنند تصدی‌گری حکومت و دولت را کم کنند و نهاد، سازمان‌ها و مؤسسات خصوصی راه‌اندازی کنند؛ و بین آنها رقابت ایجاد کنند. در نتیجه تمام ارکان زندگی را هم به خدمت این ایده درمی‌آورند. اختلافی که وجود دارد در بخش ایده‌ها و چهارچوب‌های فکری است. زمانی که بحث صیانت مطرح می‌شود حکومت و حکمرانان کشور می‌خواهند در این قلمرو قدرت داشته باشند و آن چیزی را که تشخیص می‌دهند، نسبت به مردم اعمال کنند. این موضوع باعث به وجود آمدن اختلاف می‌شود.

طرح صیانت از همان ابتدا با مخالفت‌هایی از سمت مردم و حتی برخی مسئولان مواجه شد. به نظر شما علت مخالفت آنها با این طرح چیست؟

در کنار دلایل موافقین این طرح، باید دلایل مخالفین هم

شنیده شود. در مجلس که تقریباً مجلس یکدستی است، تعداد زیادی از نمایندگان با این طرح مخالف هستند و این موضوع نشان از شکست این طرح دارد. در بدنه دولت هم مخالفانی با این طرح وجود دارد. دلیل مخالفت آنها این است که دولت می‌خواهد با اعمال قدرت، جریان طبیعی اطلاعات را مختل کند.

یکی از دلایل عمده‌ای که جمهوری اسلامی و حکمرانان ما را در بحث طرح صیانت با مخالفت‌های بسیار شدید و گسترده‌ای روبه‌رو کرد، این بود که در حاکمیت یک سیستم ارتباطی و یک جریان اطلاعاتی سالم علمی، منطقی و مبتنی بر گفت‌وگو و دوسویه وجود ندارد.

مخالفین این طرح می‌گویند تجربه به ما نشان داده است مسئولان کشور در بسیاری از موارد، مدیریت قوی و باکیفیتی نداشتند و فعالیت آنها بیشتر در راستای محدود کردن بوده است. به لحاظ تجاری و اقتصادی در ۷۰ الی ۸۰ سال گذشته با ژاپن و کره جنوبی تقریباً شرایط یکسانی داشتیم؛ در حالی که اکنون نتیجه فعالیت بخش‌های مختلف در کشور نشان می‌دهد که تفاوت بسیار زیادی داریم.

این اتفاقات نشان می‌دهد حکومت بیشتر جنبه محدودیت این ماجرا را می‌بیند و دو حق اساسی را که در همه‌جا دنیا به رسمیت شناخته شده، یعنی حق ارتباط و حق اطلاع را در نظر نمی‌گیرد. در قانون اساسی کشور، ماده‌هایی وجود دارد که به صراحت می‌گوید وظیفه وسایل ارتباط جمعی تدوین افکار عمومی است و اعمال سانسور و محدود کردن ممنوع است.

علت دیگر مخالفت‌ها این است که با اجرا شدن این طرح پلتفرم‌های خارجی تقریباً از دسترس خارج می‌شوند. با توجه به تحریم‌هایی که وجود دارد، امکان تأسیس دفتر آنها در داخل کشور وجود ندارد. در نهایت باعث می‌شود این پلتفرم‌های خارجی از دسترس مردم خارج شود؛ بنابراین طرح صیانت بین مردم ذهنیت منفی ایجاد می‌کند؛ چون حکومت هم جریان اقناع و توجیه کردن مواضع را خیلی درست انجام نداده و بیشتر برخورد کرده است. پس مردم این تفکر را دارند که دولت می‌خواهد پلتفرم‌ها را بگیرد؛ در حالی که طرح صیانت برخی مزایا هم دارد. وقتی کشوری توسعه جغرافیایی، سیاسی و اجتماعی پیدا می‌کند، به فلسفه وجودی ارتباط جمعی نیاز پیدا می‌کند و نمی‌شود وسایل ارتباط جمعی در آن وجود نداشته باشد. بسیاری از اصناف و کسب و کارها وابسته به این پلتفرم‌ها هستند. بنابراین دولت نمی‌تواند نیازهای مردم را نادیده بگیرد.

اگر طرح صیانت اجرا شود، کنترل بر اطلاعات شخصی افراد افزایش می‌یابد و این خود عاملی برای مخالفت است. به هر صورت احساس مردم و امنیت برای آدم‌ها در تمام دنیا بالاترین ارزش را دارد. همه ما اطلاعاتی داریم که با افراد نزدیک خودمان در همین شبکه‌ها به اشتراک می‌گذاریم. وقتی می‌گوییم حاکمیت می‌خواهد طرح صیانت را اجرا کند، نگران می‌شویم از اینکه این اطلاعات در دسترس آنها قرار بگیرد. از نظر من اینها عواملی است که مانع شد این طرح بدون مخالفت اجرایی شود.

به نظر شما نحوه تبیین این طرح توسط دولت در مخالفت مردم مؤثر بود؟

بله. فعالیت متولیان این فضا مثل شورای عالی فضای مجازی و سازمان‌های امنیتی و دفاعی در مجموع دورانی که شبکه‌های اجتماعی پدید آمده‌اند، در افکار عمومی جلوه خوبی ندارد. یکی از دلایلی که با این طرح‌ها مخالفت می‌شود، این است که تصویر کلی که همه اقبال از فعالیت‌های دولت در فضای مجازی دارند، تصویری منفی

یکی از دلایل عمده‌ای که جمهوری اسلامی و حکمرانان ما را در بحث طرح صیانت با مخالفت‌های بسیار شدید و گسترده‌ای روبه‌رو کرد، این بود که در حاکمیت یک سیستم ارتباطی و یک جریان اطلاعاتی سالم علمی، منطقی و مبتنی بر گفت‌وگو و دوسویه وجود ندارد